

Yttrande

Datum
2017-09-12

Dnr
4120-2015
Ert Dnr
M 305-99

Mottagare
Umeå tingsrätt
Mark- och miljödomstolen
Box 138
901 04 Umeå

Handläggare
Niklas Egriell

Direkt
010-698 60 86

Avdelningen för havs- och vattenförvaltning

Vattenhushållning vid Stornorrfors vattenkraftverk

Havs- och vattenmyndigheten har förelagts att yttra sig över aktbilaga 1825 i rubricerat mål. Myndigheten lämnar här följande yttrande.

Havs- och vattenmyndighetens inställning

Allmänt om inkomna synpunkter

Den fråga som domstolen nu ska ta ställning till är, om och i så fall i vilken utsträckning utredningsvillkoret behöver kompletteras. Det handlar i första hand om utredningar för att visa om verksamheten som bedrivs vid Stornorrfors riskerar att försämra statusen eller äventyra uppnåendet av MKN. Vid denna bedömning har domstolen att utgå från de miljökvalitetsnormer som är beslutade genom föreskrift och därmed nu gällande för berörda vattenförekomster från källan (Laisälvens biflöden) till havet (Umeälvens delta). Havs- och vattenmyndighetens vägledning för kraftigt modifierade vatten med avseende på vattenkraft¹ är ett stöd när miljökvalitetsnormerna ska beslutas. Utredares och domstolens bedömning av påverkan och lämpliga skyddsåtgärder bör särskilt ske gentemot de hydromorfologiska kvalitetsfaktorerna Konnektivitet, Hydrologisk regim samt Morfologiskt tillstånd i vattendrag, samt de biologiska kvalitetsfaktorerna Fisk och Bottenfauna i vattendrag.

I detta fall måste även beaktas verksamhetens påverkan på de värden som Natura 2000-områdena Vindelälven och Umeälvens delta avser att skydda. Vattenhushållningsbestämmelserna ska säkerställa att dessa värden inte skadas av verksamheten (jfr 7 kap 28b § miljöbalken). Förutsättningarna att uppnå och bibehålla gynnsam bevarandestatus för berörda habitat och arter ska säkerställas inom ramen för vad vattenhushållningsbestämmelserna kan påverka. Ett exempel på berörda Natura 2000-värden är Vindelälvsaxen. I rapporten "Sötvattenanknutna Natura 2000-värdens känslighet för hydromorfologisk påverkan" (HaV:s

¹

<https://www.havochvatten.se/download/18.1200000e154e1ecc6e8ef337/1464873793806/vagledning-for-kraftigt-modifierat-vatten.pdf>

rapport 2017:15)² beskriver Artdatabanken viktiga strukturer och funktioner för bland annat lax i sötvatten (1106) och större vattendrag (3210). Rapporten kan utgöra ett stöd när vattenhushållningsbestämmelser för Stornorrforss ska beslutas.

En tappning som idag medför att flera tusen vindelälvsloxar (motsvarande ca 50 % av de uppvandrande laxarna) inte erbjuds några lek- eller uppväxtområden och att många av laxarna dör vid torrläggning av forsen kan inte anses acceptabelt med hänsyn till det värde som Vindelälvsloxen utgör. Sverige har ett ansvar för att upprätthålla gynnsam bevarandestatus och är ett av EU:s viktigaste länder när det gäller säkerställandet av livskraftiga laxbestånd i Natura 2000-nätverket. Naturfåran hyser ett betydande forsområde på över 70 ha med potentiella lek- och uppväxtområden för lax. Dessutom ligger forsområdet utan några vandringshinder mellan forsen och havet vilket gör det särskilt värdefullt för Vindelälvsloxen och andra havsvandrande arter. I år (2017) har det framkommit att laxuppvandringen gått ned kraftigt (endast 3790 st i laxtrappan per den 8 september 2017) och tecken finns på försvagning av leklaxarna. Anledningen är oklar men samtidigt som den utreds är det angeläget att arbeta med säkerställande av lek- och uppväxtområden. Detta är en av de viktigaste delarna i arbetet med att öka resiliensen (långsiktig motståndskraft mot miljöförändringar). Ökad resiliens bedöms vara av avgörande betydelse för att långsiktigt säkerställa och upprätthålla gynnsam bevarandestatus för Vindelälvsloxen.

De av Havs- och vattenmyndigheten föreslagna utredningarna (jfr HaV:s yttrande 2016-10-24) är av vikt för att få klarhet i vilka tappningar som är väsentliga för de biologiska kvalitetsfaktorerna, särskilt bottenfauna och fisk i vattendrag, i närmast berörd vattenförekomst (naturfåran). Det ska också bedömas vilka tappningar som är lämpliga för att säkerställa en väl fungerande fiskvandring upp- och nedströms. När det gäller Natura 2000-värdet i form av Vindelälvsloxen, bör utredningarna visa hur tappning kan medföra goda förutsättningar för reproduktion (sannolikt områden i innerkurvor och strömkanter med visst strömlä, block, sten och grus) och uppväxt i naturfåran. Som stöd i detta arbete bör en s.k. biotopkartering utföras enligt Havs- och vattenmyndighetens tidigare förslag. I samband med biotopkarteringen så bör, såsom framhållits, också förslag till biotopvårdsåtgärder tas fram. Ett exempel på biotopvårdsåtgärder som kan föreslås är återställning av lekbankar av sten för Vindelälvsloxen. Med hänsyn till sökandens behov av att vid vissa speciella tillfällen tappa mycket vatten i naturfåran, kan företrädesvis sådana lekbankar återskapas i innerkurvor med visst strömlä och i strömkanterna. Då ökar förutsättningarna att lekbankarna ligger kvar vid höga flöden. Exempel på ett område som skulle kunna vara aktuellt för lekbankar finns markerat på

2

<https://www.havochvatten.se/download/18.4fe483f215cf7a74af57af0b/1499165544981/sotvattenanknutna-natura-2000-vardens-kanslighet-for-hydromorfologisk+paverkan.pdf>

fotot i bilaga 1, men mer detaljerade bedömningar går endast att göra i samband med biotopkarteringen.

Vattenfalls utredningsförslag

Havs- och vattenmyndigheten anser att det finns fog för de utredningar som myndigheten föreslagit. Det är verksamhetsutövaren som ska visa hur verksamheten påverkar miljön och föreslå eventuella skyddsåtgärder som lindrar miljöpåverkan. Myndigheten bedömer att de förslag till modellering som sökanden inkommit med kan vara ett mycket användbart underlag i den slutliga bedömningen av lämpliga tappningar. Myndigheten vidhåller tidigare synpunkter när det gäller biotopkarteringens upplägg och ser fram emot en mer noggrann beskrivning av upplägget.

Sökanden anser inte att elfiske och bottenfaunaundersökningar kommer att generera relevanta data för bedömningen av verksamhetens påverkan på normerna. Sökanden anser att undersökningarna är svåra att utföra på ett ändamålsenligt sätt. Havs- och vattenmyndigheten vill belysa att elfisken historiskt utförts i naturfåran utan större problem (muntlig information från företrädare för länsstyrelsen). Det ska också framhållas vikten av att nyttja en s.k. BACI-design (Before-After-Control-Impact) av uppföljningen av miljöåtgärder i vattenkraften. Detta innebär att data gällande exempelvis bottenfauna och fisk bör finnas från tiden före och efter genomförda åtgärder. Då kan effekten, exempelvis av en åretrunttappning som påbörjas år 2019, följas upp och effekten av detta beskrivas. Resultat kan då sammanställas till år 2021 inför beslut om vattenhushållningsbestämmelser. Dessa effektbedömningar går inte att erhålla endast genom de flödessimuleringar som sökanden föreslår. Undersökningar av bottenfauna och fisk bör ske enligt Havs- och vattenmyndighetens undersökningstyper. Vad som står angående torrfårar i näst sista stycket på sidan 3 i undersökningstypen "Fisk i rinnande vatten-Vadningselfiske" bör beaktas i förundersökning och uppföljning.³

När det gäller sökandens bedömning av påverkan på sedimenttransporten så kan myndigheten konstatera att inga underlag presenterats i målet. Beslutsunderlaget i frågan får därför anses ofullständigt. I bevarandeplanen för Umeälvens delta (se bilaga 2) framgår att deltat påverkas negativt av Stornorrfor kraftverksdamm. Dammen försvårar spridningen av djur, växter och material. En reglerad älv för med sig mindre sediment än en oreglerad älv och regleringen riskerar alltså att påverka deltabildningen negativt.

³<https://www.havochvatten.se/download/18.4017b8c415bb1778a7ff006d/1493890195437/undersokningstyp-fisk-i-rinnande-vatten-vadningselfiske.pdf>

Yrkande om uppdrag till sakkunniga

För att få bedömningar av hög kvalitet samt få ett effektivt utredningsförfarande så yrkar Havs- och vattenmyndigheten att domstolen ålägger den fiskesakkunnige, borttagen uppgift enligt GDPR att redan innan snöfallet vintern 2017, genomföra en biotopkartering av naturfåran i enlighet med förslaget från Havs- och vattenmyndigheten. Den sakkunnige bör också ge förslag på elfiskelokaler och så snart som möjligt utföra de första elfiskena. Detta för att i framtiden kunna uttyda om förbättring av fiskbestånden sker så att god fiskstatus uppnås. Bottenfaunaprovtagningar bedöms, parallellt med elfiskena, kunna utföras av erfaren konsult, med stöd av Havs- och vattenmyndighetens undersökningstyp och rapport nr 2015:22⁴

Med stöd av biotopkarteringen och de flödesmodelleringar som sökanden avser att utföra så bör provtappningar med tillhörande bedömningar av lämpliga flöden under olika årstider, med hänsyn till berörda ekosystem, ske. Med hänsyn till den stora elproduktionen och reglerkraften, så bör särskilt noggranna tappningar (var tionde m³/s) enligt Havs- och vattenmyndigheten ske i intervallet 20 m³/s till 120 m³/s. Detta för att inte behöva tappa mer vatten än vad som krävs för att uppnå syftet med tappningarna. I övrigt enligt tidigare förslag. För att ha möjlighet att följa miljö kvalitetsnormen i tid så bör lämpligen dessa provtappningar redan ske våren 2018 då troligtvis ett visst varierande "överskott" av vatten förekommer, varför produktionsförlusten och påverkan på reglerkraften under provtappningarna kan minimeras.

Såsom nämnts ovan bedöms underlaget som bolaget baserar sina bedömningar av sedimentpåverkan som alltför grunt. Havs- och vattenmyndigheten yrkar därför att hydromorfolog och forskare vid Umeå universitet, borttagen uppgift enligt GDPR förordnas som domstolens sakkunnige, för att bedöma påverkan från Stornorrfors på sedimenttransporten och ge förslag på hur detta bör beaktas i samband med skyddsvillkor för verksamheten. Havs- och vattenmyndigheten har stämt av detta förslag med henne och hon är beredd att godta ett sådant förordnande. Med tanke på frågans komplexitet bör utredningstiden gällande sedimenttransporten fastställas till minst två år.

4

<https://www.havochvatten.se/download/18.596b74d91518c04d1812ba17/1450098292039/rapport-2015-22-ekologisk-aterställning-torrfaror.pdf>

Beslut om detta yttrande har fattats av avdelningschefen Björn Sjöberg efter föredragning av utredaren Niklas Egriell. I den slutliga handläggningen av ärendet har även deltagit utredaren Katarina Vartia och verksjuristen Jenny Liøkel.

Björn Sjöberg

Niklas Egriell

Bilagor

1. Foto med exempel på potentiellt lekområde för laxfisk vid viss tappning och biotopvård.
2. Bevarandeplan för Umeälvens delta